

ФОРМУВАННЯ ВНУТРІШНЬОГО ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ПІДПРИЄМСТВА

Розглянуто теоретичні підходи до формування структури внутрішнього економічного механізму підприємства. Запропонована сукупність складових досліджуваного механізму та взаємозв'язків між ними.

В умовах динамічного розвитку економіки країни важливе значення надається проблемі формування внутрішнього економічного механізму підприємства, який значною мірою забезпечує процес підвищення ефективності господарюючих суб'єктів. Для поліпшення чи удосконалення внутрішньогосподарської діяльності підприємства насамперед слід з'ясувати структуру економічного механізму та взаємодію його компонентів.

Проблемам формування складових внутрішньоекономічного механізму підприємства в умовах ринкових трансформацій поки-що присвячена незначна кількість наукових публікацій, серед яких заслуговують на увагу праці М.Г. Грещака, О.М. Гребешкової, П.В. Круша, В.І. Чорнодон, І.І. Цигилика, Н.І. Доберчак та ін. До аналізу структурної побудови внутрішнього економічного механізму підприємства вчені підходять з різних сторін, виходячи з розуміння сутності самої категорії. Проте, через недостатнє вивчення проблеми формування структури внутрішнього економічного механізму залишаються досить дискусійним, у зв'язку з чим виникає необхідність його подальшого дослідження.

Метою статті є формування та обґрунтування основних елементів внутрішньоекономічного механізму підприємства та взаємозв'язків між цими складовими.

У процесі дослідження встановлено, що більшість авторів схилиються до думки про визначення складу і структури внутрішнього економічного механізму через такі компоненти: організаційно-технологічну систему або формування вертикальних зв'язків між підрозділами й адміністративним центром та горизонтальні зв'язки між окремими підрозділами; систему планування діяльності підрозділів; систему контролю й оцінки діяльності підрозділів; установ-

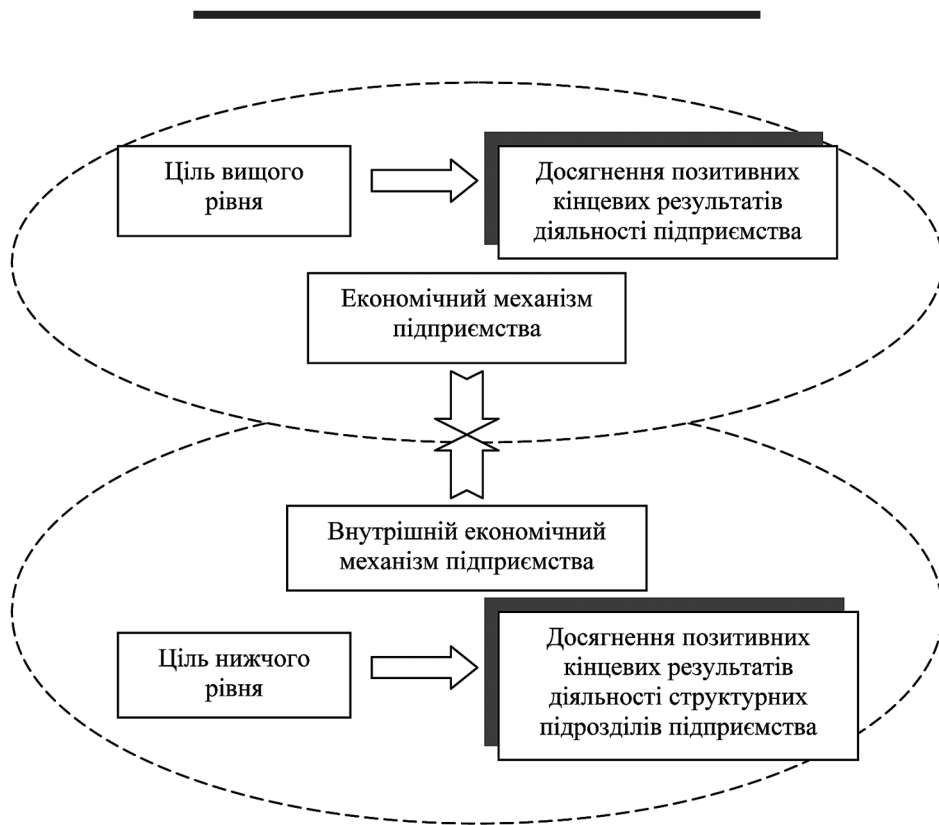
лення матеріальної відповідальності; мотиваційний механізм [1, с. 26; 4, с. 23; 6, с. 22]. Така думка заслуговує на увагу, проте, формування вертикальних і горизонтальних зв'язків доцільніше розглядати в розрізі форм функціонування.

І.І. Цигилик пропонує до елементів внутрішнього економічного механізму віднести організаційну, виробничо-технологічну структуру підприємства; механізм формування і використання ресурсів; мотиваційного механізму; механізм управління фінансами; механізм взаємодії з ринком [5, с. 3]. Проте, такі елементи не розмежовують сфери функціонування господарського і економічного механізмів й не проводить чіткої межі між ними.

В літературі зустрічаються позиції науковців, де елементами механізму розглядаються економічні методи, важелі тощо, Зокрема, Н.І. Доберчак наголошує на таких методах як формування внутрішніх цін, планування підрозділів, матеріальне заохочення, облік, звітність, аналіз та автоматизація звітно-аналітичних робіт [2, с. 7]. Така думка є не зовсім правомірною, оскільки метод — це спосіб, прийом дослідження, вивчення. Тому методи виступають лише засобами, які сприяють успішному функціонуванню механізму.

Формування внутрішнього економічного механізму зумовлено раціональним та ефективним управлінням економікою на низових рівнях, тобто на рівні структурних підрозділів, бізнес-одиниць. Водночас, такий механізм обов'язково повинен враховувати зовнішні потреби господарюючого суб'єкта. Тому, виходячи із системного і процесного підходів, що передбачають виконання відповідних цілей, спрямованих на досягнення основної мети підприємства, нами пропонується розглянути зв'язок основних цілей двох рівнів: вищого рівня — досягнення позитивних кінцевих результатів діяльності підприємства, та нижчого рівня — досягнення запланованих результатів діяльності його підрозділів (рис. 1).

Отже, трактування категорії внутрішній економічний механізм підприємства базується на

Рис. 1. Зв'язок економічного та внутрішнього економічного механізмів підприємства

поєднанні двох підходів: системного і процесного. З точки зору системного підходу внутрішній економічний механізм, з одного боку, є компонентою системи економічного механізму, а з іншого — відносно самостійним елементом системи, що складається з певної сукупності економічних компонент та взаємозв'язків між ними на рівні підрозділів підприємства. В аспекті процесного підходу, внутрішній економічний механізм є послідовним процесом реалізації взаємопов'язаних функцій, спрямованих на досягнення поставленої мети. Спираючись на зазначене, доцільно виділити наступні основні елементи внутрішнього економічного механізму підприємства: нормування, планування, облік і контроль, підведення підсумків діяльності, стимулювання і матеріальна відповідальність підрозділів, а також нормативно-правове забезпечення як зовнішній складник механізму. Взаємозв'язки між ними зображено на рис. 2.

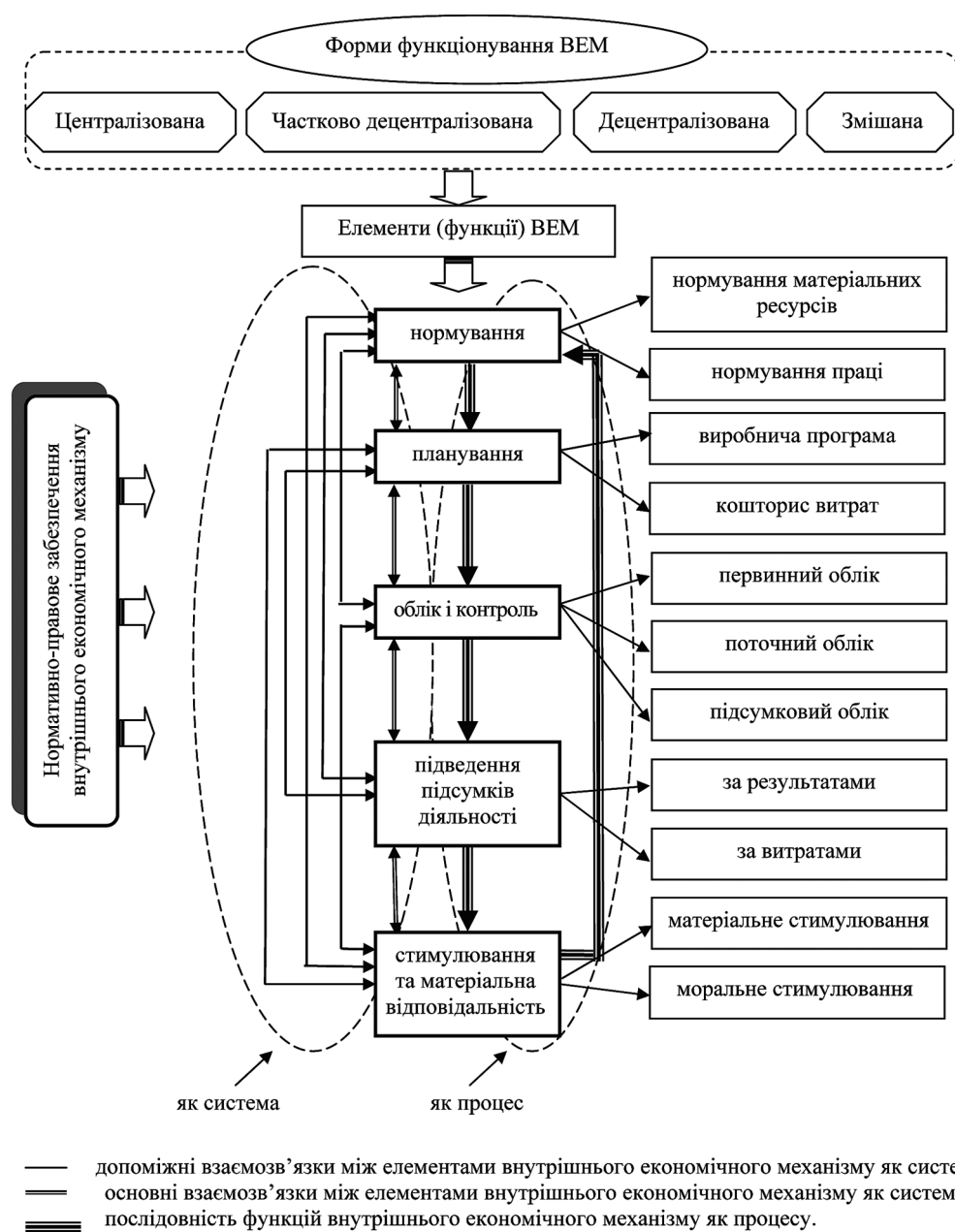
Сукупність одних і тих ж елементів внутрішнього економічного механізму підприємства розглядається як система, і як процес. Так, з точки зору системного підходу, структура внутрішнього економічного механізму являє собою сукупність елементів, які також є системами (підсистемами), і взаємозв'язків між ними. Згідно з процесним підходом, ці елементи виступають як сукупність функцій.

Нормування, що є першим елементом (функцією) внутрішнього економічного механізму підприємства, передбачає розробку нормативів і встановлення норм витрат різноманітних ресурсів (праці, матеріалів тощо). Саме від науково-обґрунтованих норм і нормативів залежить подальша реалізація складових внутрішнього економічного механізму.

Наступним етапом реалізації процесу внутрішнього економічного механізму є внутрішнє планування, що, як зазначають автори [7, с. 231], має на меті досягнення поставлених цілей за оптимальних витрат ресурсів і приведення можливостей підприємства у відповідність до умов ринку.

Однією з основних умов реалізації внутрішнього економічного механізму підприємства, що здійснюється на наступному етапі, є чітка організація обліку і контролю результатів діяльності підрозділів, основною метою яких є надання інформації керівництву для обґрунтування подальших управлінських рішень.

Особливу роль у системі внутрішнього економічного механізму виконує аналіз результатів діяльності підрозділів, що здійснюється на основі порівняння запропонованих показників з досягнутими. Система оцінювальних параметрів вибирається з урахуванням специфіки кожного підрозділу та економічного статусу. Дослідження діяльності

Рис. 2. Структура та взаємозв'язки між елементами внутрішнього економічного механізму підприємства

підрозділів здійснюється з метою визначення внеску кожного з них в роботу підприємства.

Останнім елементом внутрішнього економічного механізму підприємства, на нашу думку, має бути стимулювання підрозділів, що передбачає впровадження для працівників матеріальних і моральних стимулів, як мотивів до покращення результатів, а також матеріальна відповідальність за допущені недоліки.

Така послідовність елементів структури внутрішнього економічного механізму забезпечує ефективну діяльність підприємства, коли ефективне функціонування одного елемента приво-

дить до ефективного функціонування іншого. При порушенні або недієвості одного елемента, знижується рівень ефективності інших. Наприклад, відсутність ефективного обліку витрат підрозділу зумовлює проблеми підведення підсумків його діяльності тощо.

Важливу роль у побудові ефективного внутрішнього економічного механізму підприємства відіграє його нормативно-правове забезпечення, що передбачає сукупність законів, положень, указів, постанов, які регламентують і регулюють діяльність підприємства та його внутрішніх підрозділів. Будь-яка зміна на державному рівні неодмінно ві-

Матриця зв'язків між структурними елементами внутрішнього економічного механізму

Показник	Нормування	Планування	Облік	Підведення підсумків	Стимулювання і матеріальна відповідальність
Нормування	×	++	+	+	+
Планування	++	×	++	+	+
Облік	+	++	×	++	+
Підведення підсумків	+	+	++	×	++
Стимулювання і матеріальна відповідальність	+	+	+	++	×

«+ +» — основні взаємозв'язки між елементами внутрішнього економічного механізму;

«+» — допоміжні взаємозв'язки між елементами внутрішнього економічного механізму

добраться (позитивно чи негативно) на функціонуванні господарюючих суб'єктів, що, відповідно, вплине на їх внутрішню діяльність.

Доцільно зазначити, що така структурна побудова внутрішнього економічного механізму характерна для усіх підприємств незалежно від форм функціонування, а саме:

централізованої, яка характеризується повним регулюванням діяльності підрозділів з боку керівництва;

частково децентралізованої, якій притаманне часткове регулювання діяльності підрозділів з наданням окремим підрозділам статусу центрів умовного прибутку;

децентралізована, що являє собою сукупність відносно самостійних спеціалізованих підрозділів підприємства, пов'язаних між собою та з вищим керівництвом системою договірних відносин, діяльність яких координується вищим керівництвом підприємства;

змішана форма, де передбачається поєднання трьох зазначених форм [3, с. 37–38].

Внутрішній економічний механізм як система вимагає дослідження взаємозв'язків між її складовими елементами, які для наглядного представлення пропонується звести в окрему матрицю (табл.).

Зазначені в таблиці взаємозв'язки між елементами внутрішнього економічного механізму характеризують відповідний рівень важливості елемента, при якому зміна одного впливає на зміну іншого. Так, нормування матеріальних ресурсів і праці переходить у планування виробничої програми витрат, після чого необхідно провести відповідний облік діяльності підрозділів і т. д. Такі послідовні взаємозв'язки нами пропонується називати основними, оскільки вони, як показує практика, в обов'язковому порядку вимагають такої взаємозалежності.

При дослідженні системи внутрішнього економічного механізму підприємства виявлені й інші

(допоміжні) взаємозв'язки між елементами. Вони існують і є обов'язковими, але менш важливими, ніж основні.

Висновки. Ефективне функціонування будь-якого господарюючого суб'єкта практично неможливе без налагодженої належним чином його внутрішньої діяльності, тобто діяльності структурних підрозділів. Запропоновані основні складові внутрішнього економічного механізму підприємства на засадах системного і процесного підходів дають можливість забезпечити позитивні результати підрозділів. При цьому наявність взаємозв'язків між компонентами підсилює дієвість досліджуваного механізму і, відповідно, сприяє підвищенню ефективності підприємства в цілому.

Використані джерела

1. Грещак М.Г. Внутрішній економічний механізм підприємства: навч. посіб. / Грещак М. Г., Гребешкова О. М., Коцюба О.С. — К.: КНЕУ, 2001. — 228 с.
2. Доберчак Н.І. Організація внутрішньофірмових господарських відносин промислових підприємств (на прикладі машинобудування): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук за спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / Н. І. Доберчак. — Хмельницький, 2003. — 18 с.
3. Козловський В.О. Структурна модель формування внутрішнього економічного механізму підприємства / В. О. Козловський, Л. Г. Дончак // Вісник ВПІ. — 2009. — № 5 — С. 36–39.
4. Внутрішній економічний механізм підприємства: навч. посіб. / [Круш П. В., Тульчинська С. О., Тульчинський Р. В. та ін.]. — К.: Центр навч. літ., 2008. — 206 с.
5. Цигилик І.І. Підприємство і внутрішній економічний механізм в умовах підприємництва / І. І. Цигилик // Економіка. Фінанси. Право. — 2006. — № 11. — С. 3–9.
6. Чорнодон В.І. Внутрішній економічний механізм підприємства: навч.-методич. комплекс / В. І. Чорнодон. — Вінниця: ВІЕ ТНЕУ, 2007. — 144 с.
7. Янковий О.Г. Вдосконалення планування на підприємстві за допомогою математико-статистичних методів прогнозування / О. Г. Янковий, О. Л. Гура // Актуальні проблеми економіки. — 2009. — № 1(91). — С. 229–238.